

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М. П. ДРАГОМАНОВА**

УРИСЬ ТЕТЯНА ЮРІЇВНА

УДК 821.161.2 – 1.09:316.347(043.3)

**МОДУС НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ
В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ПОЕЗІЇ
(на матеріалі творчості І. Андрусяка, П. Вольвача та І. Павлюка)**

10.01.01 – українська література

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Київ – 2017

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі української літератури Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова
Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат філологічних наук, доцент
Йолкіна Лариса Віссаріонівна,
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова,
доцент кафедри української літератури

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
Кузьменко Володимир Іванович,
Національна академія Служби безпеки України,
завідувач кафедри романо-германських мов

кандидат філологічних наук, доцент
Лопушан Тетяна Володимирівна,
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини,
доцент кафедри української літератури,
українознавства та методики їх навчання

Захист відбудеться «29» січня 2018 року о 12.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.053.22 Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова за адресою: 01054, м. Київ, вул. Тургенєвська, 8/14.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9).

Автореферат розіслано «27» грудня 2017 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н. Д. Осьмак

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. У сучасну епоху глобалізації Україна тяжіє до загальнолюдського й національного, адже світова культура не існує без специфічного обличчя кожного окремого народу. Національна ідентичність – одна з визначальних характеристик етносу, необхідна для його повноцінного існування, збереження цілісності держави, зміцнення її в системі культурних зв'язків та геополітичних відносин із іншими країнами. Українській державі така складова особливо необхідна задля самореалізації та самоутвердження автохтонної нації у світі, уникнення згубного впливу негативних явищ, спричинених глобалізацією. Особистість, яка відчуває приналежність до певної національної групи, ототожнює себе із нею, самоідентифікуючись у світі, де відбуваються інтеграційні процеси.

Наразі актуальною залишається проблема збереження національної культури, що містить безцінний націотворчий потенціал і є дієвим чинником впливу на розвиток національної ідентичності окремої особистості та етносу загалом. Особливу роль у цьому процесі відіграє поезія як естетико-націологічний чинник, оскільки вона, літературна й народна, часто виступає однією з форм збереження національного коду. Ліричні твори формують особистість, її естетичний смак, зберігають знання й пам'ять, без яких не може існувати жоден народ. Націотворчий дискурс сучасної поезії формується завдяки концептам, які передають основні національно-духовні смисли, і є системоутворючим чинником у формуванні національної ідеї, утвердженні її в середовищі етносу чи народу та оприявненні в бутті нації.

На противагу усталеній у суспільстві думці, сучасна українська поезія постає не лише як епатаж, цинізм, мішанина стилів, порушення всіх законів мовної та стилістичної форм, вільне поводження з раніше забороненими темами й версифікаційними канонами, зняття всіх обмежень. Вона є продуктивним засобом утвердження національного самоусвідомлення особистості, оскільки література сприяє розвитку національної ідентифікації суспільства.

Зміни в політичній системі початку 1990-х рр. стали причиною зрушень у соціокультурній сфері українського суспільства, зокрема активізації розвитку літератури як відкритої системи, позбавленої офіційного (ідеологічного) тиску. Посилилися процеси національного культурного відродження. Мистецтво почало звільнятися від регламентуючих умовностей, а творці стали більш вільними в поводженні з художнім матеріалом, що пов'язано зі змінами суспільних формацій та світоглядних парадигм. Сучасні генерації письменників звільняються від стереотипів, створюючи оригінальну за змістом та формою поезію.

Українська література й нині відіграє значну роль у збереженні національно-культурної ідентичності суспільства. Творчий доробок письменників сьогодення доводить, що вітчизняна література, зокрема поезія, і в постмодерну епоху продовжує якісно функціонувати, виконуючи націотворчу та націозахисну функції. Сучасна лірика характеризується наявністю гостро вираженого модусу національної ідентичності, є яскравим прикладом продовження літературної традиції красного письменства. Це й визначило актуальність дослідження, що полягає у вивченні

концепту «модус національної ідентичності» та особливостей його реалізації в поезії.

Своєчасність дослідження зумовлена загостреністю націологічної проблематики в сучасній науці, а також відсутністю узагальнювальних студій, які б системно вивчили це питання на матеріалі сучасної літератури, зокрема української лірики. Пояснюється це необхідністю довести, що письменство кін. ХХ – поч. ХХІ ст. не перервало духовного зв'язку з українською класикою, яка споконвіку оберігала й зміцнювала націю.

Художня палітра сучасних поетів надзвичайно різноманітна, а творчість деяких митців показова національною закоріненістю, спрямована на свідоме збереження та продукування української національної ідентичності. Поети І. Андрусак (р.н. 1968), П. Вольвач (р.н. 1963) та І. Павлюк (р.н. 1967) є представниками одного покоління, їхня творчість презентує національну модель української ідентичності в її територіальній цілісності. Письменники, демонструючи культурну самотність етносу, безпосередньо є носіями й виразниками цієї ідентичності. Їхній художній світ структурований національно-екзистенційними категоріями, а в текстах наявний високий рівень вияву модусу національної ідентичності.

У вітчизняній науці ХХ – поч. ХХІ ст. поняття «національна ідентичність» досліджувалось у філософії, психології, соціології, етнології, політології, геополітиці. У літературознавстві привертають увагу праці С. Андрусів, яка вивчала цю проблему на матеріалі творчості західноукраїнських письменників 30-х рр. ХХ ст. Сучасна дослідниця О. Веретюк проаналізувала теоретичний аспект виявлення проблеми національної ідентичності літератури, окремого твору та його автора. Дискурс національної ідентичності у творчості П. Скуня став предметом дослідження в монографії П. Іванишина «Петро Скунець. Силует митця на тлі епохи», у якій автор окреслив екзистенційний характер національно-духовної ідентифікації ліричного героя поета.

Проблематику збереження та розвитку нації в усіх сферах її життєдіяльності, зокрема й у літературі досліджували О. Вертій, І. Дзюба, М. Жулинський, В. Іванишин, С. Квіт, Г. Ключек, В. Кузьменко, Ю. Мариненко, В. Моренець, М. Наєнко, Т. Салига, Л. Сенік, Г. Сивокінь, Н. Шумило та ін.

Мета роботи – виявити та проаналізувати модус національної ідентичності в ліриці, висвітлити специфічні – загальні й індивідуальні – форми його «олітературення» в сучасній українській поезії (на матеріалі творчості І. Андрусяка, П. Вольвача та І. Павлюка).

Досягнення поставленої мети передбачало вирішення таких **завдань**:

- з'ясувати особливості основного та супутніх (корелятивних до нього) понять, стан їх вивчення у вітчизняній та зарубіжній науці;
- визначити теоретичні складники й функціональні аспекти поняття «модус національної ідентичності»;
- окреслити особливості формування та тенденції розвитку модусу національної ідентичності в українській поезії кін. ХХ – поч. ХХІ ст.;

- визначити літературно-естетичні параметри модусу національної ідентичності, що на текстуальному рівні оприявнюють його в художньому світі лірики;
- виявити в межах поезії І. Андрусяка, П. Вольвача та І. Павлюка основні художні домінанти модусу національної ідентичності й проаналізувати особливості їх реалізації та функціонування.

Об'єкт роботи – поетичні твори І. Андрусяка, П. Вольвача та І. Павлюка, проаналізовані в контексті поезії кін. ХХ – поч. ХХІ ст. з олітературненим модусом національної ідентичності.

Предметом роботи є модус національної ідентичності та система його конструктивних домінант, розмаїття засобів та форм естетичного втілення в поезії репрезентантів сучасної української поезії, зокрема І. Андрусяка, П. Вольвача та І. Павлюка.

Для досягнення мети та виконання поставлених завдань було застосовано комплекс як загальнонаукових (методи добору та систематизації матеріалу; методи спостереження, аналізу, синтезу; описовий метод), так і спеціальних літературознавчих **методів дослідження**: герменевтичний, порівняльний, структуральний, біографічний, системний, феноменологічний, естетико-психологічний, архетипний, культурно-історичний.

Завдяки герменевтичному підходу потрактовано елементи змістової організації ліричних творів, інтерпретувалися образи-символи, архетипи та топоніми поезії, визначалась оригінальність та значущість їх у доробку авторів. Генетичний метод допоміг у виявленні маркерів модусу національної ідентичності та підтвердженні його наявності в українській літературі від часів І. Котляревського і до постмодерністської епохи, у визначенні елементів художніх текстів, що дають змогу констатувати продовження літературної традиції поетами-сучасниками. Порівняльний метод допоміг розглянути творчість І. Андрусяка, П. Вольвача, І. Павлюка та інших сучасників у зіставленні, зокрема на рівні особливостей вияву домінант модусу національної ідентичності в ліриці. Культурно-історичним методом послуговувались, виявляючи закономірності впливу середовища, у якому перебувають митці, на специфіку поетичного тексту. Контекстуальний підхід посприяв вивченню літературної творчості поетів у взаємозв'язку й зіставленні з фактами літературного життя кін. ХХ – поч. ХХІ ст. Біографічний метод допоміг у дослідженні історії розвитку творчої індивідуальності кожного з поетів, їхніх світоглядних характеристик, закономірностей вибору мотивів та образів. Архетипний підхід сприяв системному вивченню образної картини сучасної української поезії через її зв'язок з архетипами та символами. Феноменологічний метод уможливив погляд на модус національної ідентичності як на феномен у літературознавстві та художніх творах. Застосування системного аналізу дало змогу вивченню матеріалу як цілості, системи, що складається з окремих авторських текстів, але при цьому містить певні спільні домінанти (однією з них визначаємо наявність модусу). Метод структуралізму посприяв концептуалізації поняття «модус національної ідентичності», завдяки виокремленню в літературному творі основних

домінант, що виражають його на текстуальному рівні, а також допоміг узагальнити дані та констатувати наявність цього модусу в ліриці кін. XX – поч. XXI ст.

Наукова новизна дисертації полягає в тому, що в ній уперше визначено поняття «модус національної ідентичності», його літературно-естетичні параметри та особливості їх реалізації в літературному творі; системно проаналізовано творчість І. Андрусяка, П. Вольвача та І. Павлюка як представників української поезії кін. XX – поч. XXI ст. в аспекті виявлення в ній модусу національної ідентичності; з'ясовано специфіку формування доміант модусу національної ідентичності та їх реалізації в сучасних поетичних текстах; розкрито особливості функціонування мотивів, образів, символів, архетипів, топонімів тощо в ліриці сучасних українських авторів.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості їх використання для подальшого дослідження української поезії кін. XX – поч. XXI ст., при поглибленні наукової візії історії сучасної української літератури, у спецкурсах та спецсемінарах із сучасної української літератури, зокрема поетологічних, у підготовці та проведенні лекцій, семінарів і практичних занять, при виконанні курсових, бакалаврських, дипломних та магістерських робіт, під час вивчення літератури рідного краю в середніх загальноосвітніх закладах та коментуванні творів письменників у науково-критичних виданнях.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертації відповідає проблематиці науково-дослідної роботи кафедри української літератури Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова «Шляхи розвитку української літератури XVII – XXI ст.». Тему дисертації затверджено на засіданні Вченої ради Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (протокол № 4 від 28 листопада 2013 р.) та на засіданні бюро Наукової ради НАН України з проблеми «Класична спадщина та сучасна художня література» (протокол № 3 від 4 листопада 2014 р.).

Апробація результатів дисертації. Матеріали дослідження були апробовані в доповідях на наукових конференціях: Міжнародній науковій конференції «Скарбниця розуму: інтелектуальний дискурс літератури» (Бердянськ, 26-27 вересня 2013), XI Міжнародній науковій конференції «Славянські літератури ў кантэксте сусветнай: до 900-годдзя Кірыла Тураўскага і 200-годдзя Тараса Шаўчэнкі» (Мінськ, 24-26 жовтня 2013), Міжнародній науково-практичній конференції «Постать і спадщина Тараса Шевченка та розвиток культури і мистецтва XIX – XXI століть» (Київ, 10-11 квітня 2014), Міжнародній науковій конференції «Аналіз та інтерпретація тексту у світлі сучасних методологій» (Луцьк, 28-30 червня 2015), Міжнародній науковій конференції «Над берегами вічної ріки: темпоральний вимір літератури» (Бердянськ, 24-25 вересня 2015), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Перші Мішуковські читання: літературний процес в історико-культурному контексті» (Херсон, 13-14 жовтня 2015), Міжнародній науково-практичній конференції «Масова література: проблема інтерпретації, змісту та форми» (Миколаїв, 16-17 жовтня 2015), Всеукраїнській науково-практичній конференції студентів та молодих учених «Антропоцентрична скерованість сучасної наукової лінгвістичної парадигми» (Миколаїв, 25 березня 2016), Міжнародній

науковій конференції «Аналіз та інтерпретація художнього тексту: проблеми, стратегії, досліді» (Київ, 11-12 травня 2016), Всеукраїнській науковій конференції з міжнародною участю «Українська література в загальноєвропейському контексті» (Ужгород, 20-21 жовтня 2016), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Історіософія простору: тисячоліття волинської книжності» (Острог, 27-28 жовтня 2016), звітно-наукових конференціях викладачів, аспірантів та докторантів «Єдність навчання і наукових досліджень – головний принцип університету» (Київ, 2014 – 2016).

Публікації. Основні положення дисертації викладено в 10 статтях, з них: у фахових виданнях – 8, у міжнародному виданні – 1, додаткова публікація – 1.

Обсяг та структура дослідження. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, висновків, списку використаних джерел (287 позицій) та додатку. Загальний обсяг роботи – 210 сторінок, із яких – 171 основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** проаналізовано стан вивчення проблеми, обґрунтовано актуальність теми та сформульовано мету і завдання, визначено об'єкт і предмет дослідження, окреслено його теоретико-методологічну базу, розкрито наукову новизну, практичне значення отриманих результатів, наведено відомості про апробацію та авторські публікації, інформацію щодо структури та обсягу дисертації.

У **першому розділі «Теоретико-методологічний аналіз поняття “модус національної ідентичності” та його функціонування в ліриці»** зосереджено увагу на теоретичних аспектах дослідження «модусу національної ідентичності» в сучасній українській поезії, запропоновано власне визначення концепту та визначено домінанти, які оприявнюють його в поетичних текстах. Зважаючи, що термін не мав чітко окресленої літературознавчої дефініції та визначених особливостей його функціонування в художніх творах (зокрема в поезії), було вивчено праці як зарубіжних, так і вітчизняних науковців у галузях філософії (І. Грабовська, О. Лісовий, Ф. Медвідь, П. Рікер та ін.), психології (Г. Гартман, К. Горні, Л. Джасем, Е. Еріксон, Р. Ешмор, Г. Когут, Я. Ласло, М. Лірі, Г. Теджфел, Дж. Тенгні, З. Фрейд та ін.), етнології та соціології (Л. Віршап, Н. Глебова, Дж. Говард, М. Гібернау, Г. Дисеринк, Е. Сміт, Дж. Тернер, П. Тойтс та ін.), політології (А. Гедфілд-Амхан, А. Колодій, І. Лисяк-Рудницький, Дж. Сітрін, О. Шморгун та ін.) та літературознавства (С. Андрусів, О. Веретюк, М. Жулинський, М. Іванишин, П. Іванишин, М. Костомаров, І. Нечуй-Левицький, Л. Сенік та ін.), а також проаналізовано корелятивні, базові для нього поняття – «нація», «національна ідея», «національний характер», «ментальність». На основі досліджень сформульовано дефініції: «ідентифікація» – емоційно-когнітивний процес ототожнення індивідом себе з іншим суб'єктом, групою чи зразком, що розвивається нелінійно протягом усього життя людини. Результатом цього процесу є «ідентичність». Вона набувається людиною в процесі її індивідуального розвитку та є динамічною системою, що має складну ієрархічну структуру і визначається прагненням особистості до цілісності, належності до певної групи (соціальної,

етнічної тощо), почуттям володіння власним «Я» (на рівні когнітивного, емоційно-оцінного та поведінкового його компонентів) у суспільстві. А «модус національної ідентичності» в художньому творі пояснюємо як спосіб ототожнення особистості зі своєю нацією через певні елементи та структури на всіх рівнях літературного твору як художньої системи.

Модус національної ідентичності виражається текстуально як на змістовому, так і на формальному рівнях художнього твору. На змістовому рівні поетичного тексту він проявляється у мотивах, через які автор передає думки й почуття. Реалізація будь-якого мотиву залежить від емоційного «Я» автора – ліричного героя. Отже, одним із характерних визначників модусу національної ідентичності є ліричний герой, що ідентифікує себе зі своєю нацією. У більшості випадків – це ліричне «Я» автора, яке репрезентує модус його національного буття. На структуральному (формальному) рівні модус національної ідентичності виражається, зокрема через наявність національних образів, символів, архетипів, топонімів. Серед формальних особливостей варто відзначити й заглибленість модусу в етнічну пам'ять, дохристиянську міфологію, замовляння, обрядові дії, наявність у поезії фольклорного пласту, символічного підтексту та архетипного наповнення.

У підрозділі 1.1 – *«Історіографічний, теоретичний та історико-літературний аспекти концепту “модус національної ідентичності”»* доведено, що не лише національна ідентичність транслюється через художній твір, а й література є важливим джерелом формування та становлення національної ідентичності. Літературні твори часів Київської Русі та доби Бароко («Слово про Ігорів похід», поезії К. Зіновіїва, Л. Барановича, Г. Бузановського, С. Дівовича, Г. Сковороди), література XIX ст. (лірика Т. Шевченка, Б. Грінченка, М. Старицького, С. Руданського, І. Манжури, П. Грабовського, І. Франка, Лесі Українки та ін.) та XX ст. (поетичні твори М. Вороного, Б. Лепкого, В. Пачовського, М. Рильського, О. Олеся, Є. Маланюка, В. Симоненка, І. Драча, М. Вінграновського, Л. Костенко, В. Стуса та ін.) і постмодерністської епохи є вагомим підтвердженням.

У підрозділі 1.2 *«Особливості формування та тенденції розвитку модусу національної ідентичності в українській поезії кін. XX – поч. XXI ст.»* розкрито основні закономірності розвитку української поезії кін. XX – поч. XXI ст. та характерні ознаки модусу національної ідентичності, оприяті в доробку митців. Визначено, що ця доба характеризується активним оновленням естетики, появою нових літературних груп, підходів до творчості, проведенням літературних експериментів. У літературознавстві щодо цього періоду застосовують назву постмодернізм, котра є доволі популярною серед науковців, проте однозначного висновку, що являє собою цей феномен, насправді ще немає. Існує низка різноманітних поглядів: Ю. Андрухович, О. Астаф'єв і Р. Семків надають йому більш глобального значення, називаючи відповідно світовою культурною ситуацією, соціокультурною добою чи станом культури, епохою в розвитку цивілізації; М. Наєнко – напрямом, а А. Ткаченко, Т. Кравченко і Т. Денисова розглядають лише як стиль творчості. Проте літературознавці Т. Гундорова, Є. Баран, В. Даниленко, Н. Білоцерківець та ін. не лише вважають постмодернізм

епохою, а й намагаються виділити стилі та напрями, що функціонують у цей період, та класифікувати за певними критеріями (генераціями, територією чи стильовою орієнтацією) письменників. Найпліднішим виявився генераційний принцип, який обстоюють Л. Демська-Будзуляк, В. Єшкілев, І. Бондар-Терещенко та ін. Представники кожного з поколінь близькі за світоглядом, віком, культурою, естетичними поглядами, соціокультурним досвідом тощо. У такий спосіб було виділено вісімдесятників (В. Герасим'юк, П. Гірник, І. Римарук, П. Мідянка, Ю. Андрухович, О. Ірванець, В. Цибулько та ін.), дев'ятдесятників (П. Вольвач, С. Пантук, І. Павлюк, І. Андрусяк, Р. Скиба, А. Дністровий та ін.) і двотисячників (Д. Лазуткін, Б.-О. Горобчук, О. Коцарев, П. Коробчук, Анна Багряна (Ганна Багрянцева), О. Мудрак та ін.).

Характерною особливістю українського постмодернізму є те, що він був альтернативою соцреалізму (а не модернізму) і супроводжувався ревізією цінностей тоталітарного суспільства. В Україні виник як продукт постіндустріальної епохи, розпаду цілісного погляду на світ – деструкції. У цей час активізувалися вісімдесятники та дев'яностники. І хоча їхні твори наповнені певним депресивним синдромом, однак у них чітко простежується модус національної ідентичності (І. Андрусяк, П. Вольвач, В. Герасим'юк, П. Гірник, П. Мідянка, І. Павлюк та ін.)

Модус національної ідентичності впродовж усієї історії української літератури розвивався нерівномірно, на що мало вплив багато факторів (історико-культурні, соціальні-політичні, особистісні та ін.). І якщо у творах кін. ХІІ ст. (добы Київської Русі) йдеться про зародження цього концепту, який виявлявся через окремі поодинокі елементи, то в художніх текстах Т. Шевченка, поетів-романтиків і далі до модернізму ХХ ст. відчувається загострення соціального струменя, активізації націоналізму, а отже, й високого штибу вираження модусу.

Постмодерністська епоха об'єднала різноманітні напрями (Л. Лавринович), зокрема й постмодернізм, який визнають панівним стилем у літературознавстві цього періоду. Творчість письменників, для яких він є характерним, не містить яскраво вираженого націоцентричного стрижня, і в поезії модус національної ідентичності може виявлятися лише на рівні окремих деталей. Натомість для представників інших стилів творчий набуток є можливістю виявити громадянську позицію та через взаємопов'язані елементи в тексті проявити свою національну ідентичність та сформулювати відповідний світогляд у реципієнтів. Якісний вияв модусу національної ідентичності в сучасній українській поезії знайдено у творчості І. Андрусяка, П. Вольвача та І. Павлюка. Для глибшого та ґрунтовнішого розкриття цього аспекту в контекст дослідження було залучено аналіз творчості письменників визначеного періоду – В. Герасим'юка, П. Гірника, Б.-О. Горобчука, А. Дністрового, О. Ірванця, О. Коцарева, І. Малковича, П. Мідянки та ін.

У другому розділі **«Національне “Я” ліричного героя та його реалізація через мотиви й образи художнього світу сучасної української лірики»** розкрито особливості реалізації модусу національної ідентичності через саморозкриття ліричного героя, основні мотиви та образність поетичних творів. У **підрозділі 2.1 «Характерокреаційна специфіка української поезії кін. ХХ – поч. ХХІ ст.: національна самоідентифікація ліричного героя»** осмислено виявлення

національної самоідентифікації ліричного героя в поезії І. Андрусяка, П. Вольвача та І. Павлюка. Розкрито закономірності формування національної ідентичності (під впливом соціуму, регіональних особливостей малої батьківщини, психологічних властивостей автора тощо) у поета та особливості вираження цієї національної детермінованості через авторське *alter ego* – ліричного героя. З'ясовано, що національна ідентичність є складовою концепції особистості автора, виразником якого у тексті постає ліричний герой. Тож об'єктивно вважати, що саме він є домінантою в системі оприявнення модусу національної ідентичності в поетичних творах, а тому ідентифікує себе з українською нацією, усвідомлює належність рідній землі, «малій» батьківщині, що в результаті формує певний регіональний аспект творчості цих поетів.

У І. Павлюка ліричний герой – виходець із села, йому притаманний антеїзм, міцний зв'язок із землею і природою, поєднання християнських елементів із язичницькими («Мавка», «Річка», «Про Перуна», «Самотній, мов Земля...» та ін.). Він бунтар за духом, що проголошує ідею національного відродження, а способом її реалізації вважає боротьбу словом і зброєю, як за часів козацької слави («Це золото сріблить моє волосся...», «У чужих дзеркалах відбивається наше небо» та ін.). Ліричний герой І. Павлюка – справжній, стихійний, природний, пройнятий національною загостреністю почуттів, відкрито висловлює громадянську позицію: він син своєї країни, який ідентифікує себе з рідним народом, бачить себе часткою «малої» батьківщини – Волині та «великої» – України. Він укорінений у свою землю, у той край, де народився («І сотні раз я гинув на Русі», «Спішу торкнутись перших слів», «В степу» та ін.).

Із захопленням про козацькі степи та махновщину розповідає ліричний герой П. Вольвача, мешканець промислового зрусіфікованого міста Запоріжжя, де почувався відчуженим від того змаргіналізованого суспільства, з яким жив, бо він внутрішньо інакший («В Запоріжжі питають: де дівся?», «Те місто, що так довго в ньому жив я...»). Болісними для поета є відчуття втрати українським народом власної духовної цілісності, апатія та зниження національної самосвідомості, які демонструють мешканці його міста («Жив би в якихось Заліщиках...», «Ось і я тим самим оповитий»). Це стає причиною усвідомлення необхідності суспільних змін, зміцнення у думці, що його країна повинна жити інакше, бо ота «невикорінима українськість» (І. Дзюба) та відчуття особистого самоствердження на цій землі, національної самоідентифікації існують всупереч усьому («Он розсунув обаполи місто...»). Він самоідентифікується як українець, відчуває єдність з українською нацією, виявляючи бунтарський дух справжнього козака. Поет – національно свідомою особистістю з україноцентричним світоглядом, детермінованим концептосферою «Україна» («Буковина», «Віриться не вітрові – стіні», «Ах, тонка епоха гонорова», «Нишкне чорна країна», «Як все змінилось тут» й ін.).

Іншим постає ліричний герой І. Андрусяка, який не стільки є борцем, скільки спостерігачем, констататором фактів та вдумливим іронізатором, який позиціонує себе українцем, котрому не байдужа доля України. Він через прямі звернення чи заклики до країни, або через опосередковані (звертаючись до письменників, художників, етнографів, філософів, істориків та ін.), намагається достукатись до

народу, щоб вибратися з «депресивного синдрому», у якому держава перебуває не одне десятиліття, та прискорити її розвиток завдяки власним природним багатствам та перспективності («Не повертайся в жовтий ліс», «Миготливі улуси – випасені луги...», «Усе починається мовби випадково»). Він відчуває безнадійність у своєму оточенні, а тому звертається до основ життя – природи, шукаючи гармонії з нею (збірки поезій «Неможливості мови» (2011), «Книга трав дерев і птахів» (2013)), до духовно-релігійної культури, сподіваючись, що гармонія між одухотвореною людиною та природою призведе до всесвітнього миру та національної злагоди («Два Ісуси», «Колискова для Ісуса»). Ліричний герой, осмислюючи події, дає їм оцінку, подекуди нарікаючи на українську ментальність, історично сформовані в нації комплекси, небажання докласти певних зусиль, щоб змінити ситуацію («Оце базар – ні совість, ані страх...», «Церква з очерету»).

У **підрозділі 2.2 «Презентація модусу національної ідентичності в колі мотивів та образів його вираження в ліриці»** окреслено мотиви, що оприявнюють модус національної ідентичності в поезії сучасних ліриків І. Андрусяка, П. Вольвача, І. Павлюка та ін. Незважаючи на те, що в кожного з них свій стиль поетичних реляцій, їхня лірика привертає увагу реципієнтів до національних цінностей, культурної спадщини, історії, формуючи або ж реставруючи їхню національну свідомість. Серед таких визначено мотиви роду, дитинства («Поміряю душу легендами степу і моря...», «Така глибока кров...», «В нашій хаті» І. Павлюка, «Він має повернутися...» В. Герасим'юка) та пов'язаний із ними мотив національного самовідчуття, укоріненості в рідний край («Сни рідної землі», «Поліський край придумав мене», «Поліський край, земля моя...» І. Павлюка), роль митця і мистецтва в суспільстві («Пошевченкове», «Усе починається мовби випадково...», «Поети втікають від змучених полчищ...», «Письмо Франкови» І. Андрусяка, «Українським поетам не можна вмирати рано» І. Павлюка, «Не було ні криниць, ні отав» П. Вольвача) та відчуття глибинного зв'язку з рідною землею в ліричного героя («Чарівна ідилія», «Мій вірш із вір», «Поет. Реквієм», «Старий поет», «Одкровення» І. Павлюка, «Ось Ви померли Костьовичу», «Нам з Цареграду п'ється мед», «Кажеш слово – що те слово значить?» П. Вольвача, «Мабуть, не скажуть: має власний голос» П. Гірника).

Поезія, що містить модус національної ідентичності, відзначається й наявністю мотиву збереження етноісторичної пам'яті. Її основа – зображення національно-історичних реалій, плекання національного героїзму та козацького духу, що поступово переходить у мотив бунту та боротьби («Провінція», «Провінція і колонія», «Жили на колінах...» І. Павлюка, «Ми на камінь поклали мечі» В. Герасим'юка) тощо. Центральними в цій поезії є узагальнені образи козаків, гайдамаків, опришків та конкретні історичні постаті, що чинили опір і боролися проти зла в попередні епохи. Потужний струмінь історизму характеризує модус національної ідентичності в поезії П. Вольвача, який через лірику збудує свідомість реципієнтів пригадати епохи Гетьманщини («Відчужень все нові й нові цеглини» та ін.), Гайдамаччини («Піти б у вільний вірш...», «Поїзд серед ночі» та ін.). У свідомості постають образи українських степових козаків-отаманів («Такі невпинні, українні...»), Гонти («Між замашних небалакух брів...»), Хортиці (однойменна

поезія), Гуляйпільщини (поезія «Було таки безпритульно...»). Національна історична тематика прослідковується й у ліриці І. Павлюка: він звертається до конкретної події чи постаті, згадує певні елементи – історичні факти, проте з поміркованою чіткістю й виваженістю, обираючи для них місце в тексті. Наприклад, у поезії «У літописі» ліричний герой, персоніфікувавши Україну, перерахував, скільки бід вона пережила «в полі вольному»: «триста років іга монгольського», «триста років іга московського», «триста років палено й колото», «замужество Катерини й степу просторого», «повстання, бунти, крики революцій!...». Однак, незважаючи на те, що в її «долі зламана стріла», вона мала й «триста років – пісні хорошої», «любила справді», «сміялася, як іскра у вогні», була «глибока і дитинна», а тому у фінальних рядках ліричний суб'єкт констатує: «Тебе я вибрав генами, Вкраїно», що знову підтверджує глибинний зв'язок із рідною землею. Поезію «Ми» І. Павлюк присвятив висвітленню однієї зі славних сторінок в історії України – періоду існування Запорізької Січі. Образ степу постає свідком козацької слави як символу історичної пам'яті.

У ліриці виявлено реалії сучасного українського суспільства із соціальними, політичними, історико-культурними, духовно-моральними аспектами його життя. Серед таких – мотив утрати національних ціннісних орієнтирів, знедуховлення та знекорінення суспільства як нації («Між терпугів очей і спин», «Красиві й сильні, та все – воли», «Між замашних небалакучих брів...» П. Вольвача), духовної окупації Батьківщини, розвиток країни в умовах новітньої денаціоналізації («Стоїмо на землі...» І. Павлюка, «Мурашками жити, або Lebensraum» А. Дністрового). Ця громадянська лірика випромінює гнів і злість через страшну дійсність, бажання боротьби заради майбутнього, заперечення комплексу національної неповноцінності, меншовартості, другорядності, маргінальності та пасивності народу. У поезії І. Павлюка «Творець і гетьман» ліричний суб'єкт постає патріотом, який переймається за долю України, «проданої за волю» і «купленої за гріш». Більш гостра реакція на ситуацію в країні відчутна у творах П. Вольвача – «Між терпугів очей і спин», «Марні і прокляття, і розпуки», «Чи знак який, чи безум – хтозна...» та ін. Автор вдається не лише до сатири й сарказму, а й до відкритого засудження українців за втрачену національну свідомість, неспроможність суспільства активно виступати за свої інтереси. У поезії «Красиві й сильні та все – воли...» звучить мотив байдужості безликого натовпу, що контрастує з активністю й завзятістю героїв славетного минулого, із зусиллями й жертвами борців за долю свого народу. Переживання ліричного героя за націю синтезують біль та злість через крах сподівань, нереалізованість запланованого, тугу за героїкою, часом, коли нація чинила опір і протистояла ворогам, а не мовчки терпіла, прикриваючись дипломатією та політичною толерантністю.

Мотиви в поезії з модусом національної ідентичності реалізуються через низку макро- та мікрообразів (України, «малої» батьківщини – Волині, Східної України, Прикарпаття), топосів землі, степу, гір, річок тощо, образів-символів, архетипів, топонімів, об'єднаних етнонаціональною специфікою. У художньому просторі поетичних текстів сучасних українських поетів свідомо локалізується й концептуалізується образ України, інші мікрообрази ґрунтуються на глибинному

українському національному підґрунті – фольклорі, творчості класиків української літератури. Національний ландшафт створюють лірики з макрообразів, топосів степу та гір, що відтворюють національну картину «географічної України».

Макрообраз українського «великого» степу в традиціях народної поетики у вірші І. Павлюка «Великий Степ» доповнюють образи «неприборканого коня», «тремтливого вороння», «вітриська», «терпкого полину», що надають поезії автора відчуття романтики, традиції як продовження класиків українського романтизму. Для поезії П. Вольвача образ є «ефемерним царством, де володарює «давнє дике східне божевілля» (І. Рябчій). Його створюють марковані еквіваленти – мікрообрази вітру, коня, ковили та полину.

Оригінальний український колорит відображають поети й через унікальні українські пейзажі. Природа виконує функцію організації простору ліричного героя, стає одним із живих персоніфікованих образів. У її зображенні наявні анімізм й антропоморфізм. Поезія І. Андрусика та І. Павлюка просякнута духом язичницьких уявлень, а людина розглядається в єдності з природою як її органічна частина.

У третьому розділі «Літературно-естетичні домінанти, характерні для модусу національної ідентичності» розкрито особливості реалізації модусу національної ідентичності на формальному рівні твору, зокрема через архетипи, символи та топоніми. У *підрозділі 3.1 «Архетип як один із маркантних маркерів модусу національної ідентичності в ліриці кін. ХХ – поч. ХХІ ст.»* охарактеризовано архетип як репрезентант колективного позасвідомого та вияв етногенетичної пам'яті, тісно пов'язаний із національним характером, ментальністю, спадковістю тощо. Кожна національна культура має особливу сукупність архетипних образів, що наповнюють універсальну структуру, якою вважають архетип. У ліриці, що містить модус національної ідентичності, розглянуто наявність етнокультурних архетипів як однієї з художніх категорій поетичного тексту, що виявляється в національних образах. Константними архетипами, що реалізують модус національної ідентичності в поетичному тексті є Архетип Роду, Архетип Світового дерева, Архетип Дому, Архетип Матері та Архетип Слова.

В українській культурі Архетип Роду має зв'язок із культом прашурів, уособлює поєднання померлих предків, живих нащадків і майбутнє, ще ненароджене покоління. Цей архетип пов'язаний із прославленням та возвеличенням роду. Головні образи, що його відтворюють – рідні, родичі та сім'я, тобто образи жінки-матері або жінки-бабусі як берегинь роду, дідуся, старших предків («Про мого діда», «Баба», «На полині настояний туман», «Така глибока кров...» І. Павлюка, «Самотність», «Матері» П. Гірника).

Архетип Роду глибоко закорінений в підсвідомості ліричного героя І. Павлюка. В поезії «В нашій хаті» він виявляється через образи «старійшин» родини (бабусі, діда, мами) та начиння української хати, зокрема образ печі, що символізує материнський першопочаток, святість, непорушність сім'ї, неперервність роду. Вона є символом родинного вогнища й тісно пов'язана з образом хати, що є духовним, і матеріальним осереддям сім'ї («Піч наша більша була за хату» І. Павлюка).

Архетип Світового дерева в поезії об'єктивується в різних архетипних образах – прадерева, дерева життя, дерева роду тощо, які знаходимо й у творчості сучасних українських поетів. Наприклад, І. Андрусяк, дотримуючись української традиції, зображує різноманітні образи дерев у поетичних творах збірок «Дерева і води» (2002), «Писати мисліте» (2008), «Неможливості мови» (2011), «Книга трав, дерев і птахів» (2013) та ін., які мимовільно створюють уявлення про часопросторові та екзистенційні прояви життя людини. Завдяки натурфілософській заглибленості лірики відбувається їхнє поетичне «оживлення» та персоніфікація. Проте сакральним деревом у творчості залишається смерека, яка асоціюється з рідним для митця гуцульським краєм. Це дерево анімізоване, бо має таку ж, як у горян, пряму душу, що розкриває поетичне «Я» автора в поезіях «Смереки в душах то криві, то рівні», «Порипує смерека», «Перетворення» та ін. Цей образ знаходимо й у поезії П. Мідянки («Криволісся під вершиною Великий Плай...», «Верховинська нута», «Блакитний флігель») та В. Герасим'юка («Мою смереку хто послав на муки?», «Я не зрубав її, небогу...», «Дидактичний етюд (І)», «Дидактичний етюд (ІІ)»).

Архетип Дому втілюється в образах будинку, рідного краю, міста чи села, вулиці чи кварталу, тієї місцевості, з якою ріднять солодкі та гіркі спогади, щасливі та сумні події. Цей архетип є уособленням просторового світу, центром емоційного життя людини. Кожен із поетів у творчості відображає власний топос рідного краю: І. Андрусяк та І. Павлюк створюють реальність західного регіону України, зображуючи його в етнічному, географічно-територіальному, духовно-ментальному аспектах, у П. Вольвача образ рідної землі як Архетип Дому конкретизується через степовий край України – Південний Схід та Запоріжжя. Макробраз степу, що відображає бунтівну стихію, доповнює зміст цього архетипу. Через лірику митця зображується безмежний степовий простір, що символізує волю, незалежність та нескореність.

Архетип Матері виявляється в образах, пов'язаних ідеєю родючості і втілених в макрообразах матері-землі, матінки природи та жінки-матері. Земля вважається матір'ю всього суцього й зображується в образі «великої» та «малої» батьківщини, що репрезентуються мікрообразами, які утворюють своєрідний мікросвіт поета, – батьківської хати, лісу, степу тощо, позначені виразною етногенетичною забарвленістю.

Архетип Слова в поезії розкривається в образах митців і їхньої творчості. Вони є носіями коду національної пам'яті, а тому допомагають формувати національну свідомість наступних поколінь. Зокрема, І. Андрусяк у поезіях згадує українських письменників Т. Шевченка, І. Франка, Марка Черемшину, літературознавця І. Оржицького та ін. І. Павлюк присвятив кілька своїх віршів Т. Шевченку – «Ну принесе хтось пластмасові квіти до Тебе...» і «Одкровення» та звертався до його постаті в поезії «Стоїмо на землі...» і в циклах «Провінція», «Провінція і колонія».

Архетипи оприявнюють національну ідентичність автора на структурному рівні твору. Вони є універсальними одиницями, мають виразну національну специфіку й відповідне наповнення, підсвідомо виявляють етногенетичну пам'ять,

виражають особливості етносу та насичення їхніми рисами національного характеру (родової вдачі).

У *підрозділі 3.2 «Традиційні й індивідуально-авторські образи-символи як виразники національного колориту у творчості поетів-сучасників»* охарактеризовано символи, що зберігають у своїй конотації історичний досвід народу, культурно-естетичні цінності нації, її психологічно-ментальні риси. Серед символів у ліриці сучасних українських поетів є як традиційні, так й індивідуально-авторські. Вони відбивають національну специфіку й підкреслюють національно-культурну основу художнього мислення поетів кін. ХХ – поч. ХХІ ст. Загальна ідея, що її передає слово-символ у творчості поетів набуває яскраво вираженого національного характеру. Саме в символах відображаються національні традиції, звичаї, обряди, вірування, риси родової вдачі, рівень національної свідомості митців. Індивідуально-авторські символи вагомі ідейно й поетично у творчості І. Андрусяка (образ пут, поезія «Живемо під чортом...»), П. Вольвача (образ пустелі, поезія «Жив би в якихось Заліщиках»), І. Малковича (образ янгола-охоронця, поезія «Із янголом на плечі») та ін.

Серед традиційних символів у поезії сучасних митців виділяємо кілька груп – релігійні (образи-символи розп'яття, Ісуса Христа, Бога, раю та пекла, ікон), язичницькі (образи Перуна, кам'яних баб), флористичні (калина, волошка, ковила, полин, мальва), бестіарні (кінь, лелека, журавель і т.д.), символи на позначення об'єктів (свічка, шабля тощо) та ін.

У творчості І. Павлюка домінантним язичницьким символом є образ кам'яної баби (монументальні кам'яні скульптури, що стояли на святилищах або біля курганів і сприймалися як сторожі (охоронці) українських степів, які приносять успіх, добробут та родючість). Слово «баба» тюркського походження й утворилось від слова «балбал», тобто пращур, тому ці скульптури вважалися ідолами померлих предків, що символізують життєстверджуючий характер, Дике Поле та нестримну волю, героїзм і відвагу кіммерійців, скіфів та козаків («Тріснула... На те вона й струна...», «Станси літнього поля», «Зміється день химерами хмарин», «У своїх полинах загубили свої глибини» І. Павлюка).

Особливе місце в сучасній поезії займають рослинні (плантитативні) та тваринні (бестіарні) символічні образи. Вони є засобами увиразнення національної специфіки творів, оскільки споконвіку супроводжують побут і життя українців у звичаях, обрядах та традиціях. Серед рослин-символів у сучасній ліриці оприявлено калину («Стоїмо на землі, в тій вині винуваті...», «З діда-прадіда ми хлібороби», «Вечір – наче ягода суниця», «В нашій хаті» І. Павлюка, «Калина» П. Гірника), мальви («Нам з Цареграду п'ється мед...» П. Вольвача, «Що залишається?» П. Гірника), волошки («Моє село», «У краю волошкового літа» І. Павлюка), ковилу («Над серцями нашими...» І. Павлюка), полин («Полин, буркун і кураїна», «От і прийшов я з отруйних кутків», «Чи в шинок забрідаю, чи в церкву» П. Вольвача, «Росте печаль – як свічка на колінах...», «Мені золоте вже це срібло останнього снігу...» І. Павлюка) та багато інших, які в кожного національно свідомого українця асоціюються з Україною, уособлюють її красу, духовну міць народу, засвідчують любов до рідної землі.

Сакралізоване й символічне значення у творчості українських поетів здавна мають образи коня, лелеки та журавля. Кінь – уособлення козацьких часів: у багатьох думах, піснях оспівували козака, згадували його коня. Цей образ-символ є найулюбленішим у І. Павлюка. У поезії «Коні моєї долі» ця тварина співвідноситься з долею ліричного суб'єкта. У ліриці поета підкреслюється особлива роль для українського козацького народу симбіозу образів-символів степу і коня. Образ-символ коня є популярним й у творчості П. Гірника. У поезії «Зрада», написаній у дусі історичних народних пісень, кінь як вірний товариш ліричного суб'єкта «лежить» біля «кривулі, що кров'ю впилася». Подекуди знаходимо в ліриці І. Павлюка й І. Андрусяка характерних для українських просторів птахів – лелек, журавлів, зябликів, сойок, горихвісток, повзиків тощо («Вдома...», «Мені золоте вже це срібло останнього снігу» І. Павлюка, «Життя птахів», «Сойка», «Лелека», «Трав'янка» І. Андрусяка).

Одним із найприкметніших у творчості сучасних українських поетів є символ на позначення об'єкта – свічка, що вважається втіленням вогню та духовної енергії, символом віри у приналежність до Божественного першопочатку, молитви віруючої людини («Тріщать свічки під образами» П. Вольвача, «Так нелегко зважитись прозріти», «Слухаючи Гріга» П. Гірника, «І ще сто грам веселої печалі» І. Павлюка, «Жива ватра» В. Герасим'юка).

Символом на позначення об'єкта в поезії з модусом національної ідентичності є зброя, що завжди мала неоднозначне потрактування в українців: її сприймали і як символ влади через різні прояви агресії чи захисту, і як символ боротьби, бунтарства, духовної незалежності, волелюбства, протесту проти загарбників України. Найбільш вживаним в українській літературі є символічний образ шаблі-кривулі, захисниці прав козацького народу, що однозначно асоціюється з незалежним козацьким духом, обороною і захистом («Знаєш, мила, смерть – лише початок...», «Що вже нам питати: хто ми? де ми?» І. Павлюка, «Ти стоїш перед судьбою причинною» П. Вольвача).

Символи, як традиційні, так й індивідуально-авторські, є не лише важливими фрагментами естетичної картини світу письменників, а й тими концептами, що відображають модус національної ідентичності в поетичних творах сучасних українських поетів.

Підрозділ 3.3 «Географічний номінатив націопростору в сучасній українській поезії» розкриває особливості функціонування географічного номінативу українського простору, топонімічні назви. У кожного з поетів-сучасників є власний топонімічний простір: у І. Павлюка – Волинь, Полісся, Київ, у П. Вольвача – Запоріжжя, Південний Схід України, Київ, у І. Андрусяка – Західна Україна. Топоніми акумулюють значну за обсягом позамовну інформацію: час, виступають символами історичних подій, категоріями просторовості та темпоральності тощо. З-за емоційно насичених конотацій є ще й одним із виявів національної ідентифікації митця. Топонімія поетів структурована назвами української місцевості і спрямована на формування цілісного образу України. Хороніми, ороніми, гідроніми, ойконіми та інші «оніми» відображають через тексти національну ідентифікацію авторів. Самоідентифікація письменників, як і ліричних

героїв, пов'язана з тими територіями, які позначають названі в їхніх текстах топоніми, у такий спосіб виражаючи власну позицію щодо нації та рідного краю – «великої» та «малої» батьківщини.

У **висновках** узагальнено та систематизовано основні положення й результати дослідження. Для Української держави та її народу національна ідентичність є консолідуючим фактором. Зміцнюючи й об'єднуючи суспільство, вона впливає на його самореалізацію та самоутвердження в європейському та світовому просторах, особливо в час стрімкої світової глобалізації та війни на Сході України. Національна ідентичність має важливе значення для політичної, соціальної та культурної сфер життя нації, оскільки рівень її сформованості визначає загальний стан розвитку суспільства.

У контексті національно-культурного відродження України проблема збереження національної ідентичності через самоусвідомлення й самоозначення є однією з найважливіших у стратегічному плані розвитку України як європейської держави. Питання національної самосвідомості стає ще більш актуальним у ХХІ ст., зокрема й у сфері художнього мислення.

Безцінний націотворчий потенціал виявляє національна культура й мистецтво, зокрема література, яка містить енергетичну потужність, що відіграє значну роль у становленні національної самосвідомості та формуванні ідентичності нації. Концентруючись на найбільш значних аспектах національного життя, проводячи глибинне й системне художнє осмислення ситуації як минулого, так і сучасного, та подекуди прогнозуючи майбутнє, мистецтво слова зберігає національну духовність, утверджує питання національної самості, ідентифікації, усвідомлення культурно-історичної, морально-естетичної, оцінно-етичної вартості надбань українського суспільства. Така література містить модус національної ідентичності. Хоча саме поняття в літературознавстві досі не мало чітко окресленого визначення.

Для розуміння поняття «модус національної ідентичності» та з'ясування його основних особливостей вивчено праці як вітчизняних, так і зарубіжних учених у різних галузях науки, присвячених дослідженню основного та корелятивних йому понять – «ідентичність», «ідентифікація», «самоідентифікація», «нація», «національний характер», «національна ідея», «ментальність», «національна ідентичність», «модус» (З. Фрейд, Е. Еріксон, Р. Ешмор, Л. Джасем, М. Лірі, Дж. Тенгні, Г. Дисеринк, П. Тойтс, Л. Віршап, Я. Ласло, Г. Теджфел, Дж. Тернер, Дж. Говард, П. Рікер, Т. Воропаєва, М. Козловець, Н. Лавриченко, О. Лісовий, Т. Потапчук, М. Степик, Н. Яковенко та ін.). Розкрито основне змістовне наповнення поняття «модус національної ідентичності» в художній літературі як спосіб реалізації ототожнення особистості зі своєю нацією через певні естетичні елементи та структури на всіх рівнях літературного твору як художньої системи. Такими елементами-домінантами є мотиви, художня образність, ліричний герой як головний виразник авторських думок, а також архетипи, символи та топоніми.

У роботі з'ясовано, що підґрунтя модусу наявні ще в ліриці та ліро-епосі часу Київської Русі та доби Бароко – у «Слові про Ігорів похід», збірці «Вірші. Приповісті посполиті» К. Зіновієва, у поезії Л. Барановича, Г. Бузановського, С. Дівовича, Г. Сковороди. Модус національної ідентичності властивий творчості

І. Котляревського, Т. Шевченка, А. Метлинського, М. Костомарова, Б. Грінченка, М. Старицького, П. Грабовського, І. Франка, Лесі Українки, М. Вороного, Б. Лепкого, В. Пачовського, П. Карманського, М. Рильського, Є. Маланюка, В. Симоненка, І. Драча, М. Вінграновського, В. Стуса та ін.

Лірика кін. ХХ – поч. ХХІ ст. характеризується важливими історико-культурними змінами в Україні, часом оновлення української літератури, її естетики, появи нових підходів до змісту та форми художніх творів та ін.

До творчості сучасних українських поетів застосовують різні типи класифікацій, серед яких найпоширенішим є генераційний (поколіннєвий): поети 80-х (В. Герасим'юк, П. Гірник, П. Мідянка, О. Ірванець та ін.), 90-х (І. Андрусак, П. Вольвач, І. Павлюк, Р. Скиба, А. Дністровий та ін.) та 2000-х рр. (Б.-О. Горобчук, О. Коцарев, П. Коробчук, Д. Лазуткін та ін.). Вони є носіями різних світоглядно-естетичних концепцій і мають різний історичний досвід, а тому по-різному виявляють свою національну ідентичність у творчості.

Твори сучасної української літератури засвідчують відкриту небайдужість митців до національних процесів і помітний рух письменників до національних первнів. Тож питання руйнації тяглості традиції в українській літературі спростовують творчістю митці, як І. Андрусак, П. Вольвач, І. Павлюк та інші поети-сучасники (П. Мідянка, П. Гірник, В. Герасим'юк, І. Малкович, А. Дністровий, О. Ірванець та ін.).

Поряд із постмодерністськими творами функціонує поезія, що містить націоцентричний стрижень. Вона є носієм модусу національної ідентичності, що виявляється через систему пов'язаних домінант, зокрема суб'єктної сфери, яку представляє в поезії ліричний герой. Ця категорія в літературознавстві характеризується сконцентрованістю свідомості, своєрідним *alter ego* автора.

Домінантою в системі вираження модусу національної ідентичності в поетичному творі є мотив – компонент, який розкриває авторські ідеї та задуми. Різні мотиви у творчості митців свідчать про особистість автора подекуди більше, ніж його біографічні дані та діяльність. Оскільки фіксують саме ті аспекти життя суспільства, які хвилюють поета найбільше. У віршах вони реалізуються у національних макро- та мікрообразах, образах-символах, архетипах та топонімах. Архетип як репрезентант колективного позасвідомого та вияв етногенетичної пам'яті, що тісно пов'язаний із національним характером, ментальністю, спадковістю тощо, є одним із визначальних національно-ідентифікаційних факторів. Виразниками модусу в поетичному тексті є символи, які зберігають у конотації історичний досвід народу, культурно-естетичні цінності нації, її психологічно-ментальні риси. Не менш важливим домінантним фактором в оприявненні модусу національної ідентичності є географічний номінатив українського простору, тобто топонімічні назви, що створюють особистий топонімічний простір поета. Самоідентифікація письменників, як і їхніх ліричних героїв, пов'язана з тими територіями, які позначають названі топоніми. У такий спосіб виражається власна позиція щодо нації та рідного краю – «великої» та «малої» батьківщини.

Тож модус національної ідентичності в поетичному доробку І. Андрусяка, П. Вольвача та І. Павлюка реалізується на всіх рівнях художнього тексту,

синтезуючи в різних мотивах ліричне «Я» за допомогою архетипних образів, символів та топонімів, що часто збігається з авторським самоусвідомленням.

Основні положення дисертації викладено в таких публікаціях:

1. Урись Т. Тенденції розвитку сучасної української літератури періоду 90-х років ХХ – початку ХХІ століття // Славянскія літаратуры ў кантэксце сусветнай: до 900-годдзя Кірыла Тураўскага і 200-годдзя Тараса Шаўчэнкі: матэрыялы XI Міжнар. навук. канф., Мінск, 24-26 кастр. 2013 г. У 2 ч. Ч.2. Мінск: РІВШ, 2013. С. 310 – 313.

2. Урись Т. Національний модус у поетичному доробку Ігоря Павлюка (на матеріалі збірки «Бунт») // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського: зб. наук. праць. Серія «Філологічні науки». Вип. 4.12(96). Миколаїв, 2013. С. 223 – 226.

3. Урись Т. Національна самоідентифікація ліричного героя в поетичній творчості Ігоря Павлюка // Spheres of culture. Lublin: Maria Curie-Sklodowska University. 2015. Vol. XII. P. 111–116.

4. Урись Т. Національна самоідентифікація ліричного героя у творчості Павла Вольвача // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Філологічні науки (літературознавство): зб. наук. праць. Миколаїв, 2015. № 1 (15). С. 200 – 204.

5. Урись Т. Реалізація світоглядних позицій Ігоря Павлюка через поетизацію образу Тараса Шевченка // Рідний край. 2015. № 2 (33). С. 112 – 115.

6. Урись Т. Філософізм поетичного доробку Ігоря Павлюка (на матеріалі збірок «Бунт свяченої води» та «Бунт») // Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Філологічні науки. Бердянськ, 2015. Вип. VIII. С. 349 – 356.

7. Урись Т. Філософсько-психологічне підґрунтя національної самоідентифікації ліричного героя в сучасній українській поезії (на матеріалі творчості Івана Андрусяка) // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Літературознавство. 2015. № 9 (310). С. 166 – 171.

8. Урись Т. Архетип як естетична домінанта художнього вираження модусу національної ідентичності в сучасній українській поезії // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Ужгород, 2016. Вип. 1 (35). С. 96 – 101.

9. Урись Т. Мотив як маркер модусу національної ідентичності в сучасній українській поезії // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Випуск 2 (36). Ужгород, 2016. С. 253 – 256.

10. Урись Т. Топоніми як маркери національної специфіки творів сучасних українських поетів // Мова і культура (Науковий журнал). К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2016. Вип. 18. Т. V (180). С. 361 – 368.

АНОТАЦІЯ

Урись Т. Ю. Модус національної ідентичності в сучасній українській поезії (на матеріалі творчості І. Андрусяка, П. Вольвача та І. Павлюка). – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук (доктора філософії) за спеціальністю 10.01.01 «Українська література». – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Київ, 2017.

У дисертації здійснено комплексне дослідження сучасної української поезії в аспекті вияву в ній національних особливостей. Окреслено основні тенденції розвитку поезії кін. ХХ – поч. ХХІ ст. Сформульовано наукове визначення поняття «модус національної ідентичності» в літературному творі. З'ясовано, що національні ознаки проявляються в поезії як на рівні змісту, так і на рівні форми через систему пов'язаних між собою домінант, та простежено особливості виявлення їх в ліриці І. Андрусяка, П. Вольвача, І. Павлюка та інших поетів-сучасників. Здійснено ґрунтовний аналіз основних мотивів, виявлених у їхній поезії, які реалізуються через низку макро- та мікрообразів, образів-символів, архетипів, топонімів, об'єднаних етнонаціональною специфікою. Особливе місце серед цих домінант займає суб'єктна сфера, яку в поезії представляє ліричний герой.

Ключові слова: ідентичність, національна ідентичність, модус національної ідентичності, ліричний герой, мотиви, образність, архетипи, топоніми, символи.

АННОТАЦИЯ

Урись Т. Ю. Модус национальной идентичности в современной украинской поэзии (на материале творчества И. Андрусяка, П. Вольвача и И. Павлюка). – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук (доктора философии) по специальности 10.01.01 «Украинская литература». – Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова, Киев, 2017.

В диссертации осуществлено комплексное исследование современной украинской поэзии в аспекте проявления в ней национальных особенностей. Определены основные тенденции развития поэзии кон. ХХ – нач. ХХІ ст. Сформулировано научное определение понятия «модус национальной идентичности» в литературном произведении. Выяснено, что национальные признаки проявляются в поэзии как на уровне содержания, так и на уровне формы через систему связанных между собой доминант, и прослежены особенности их выявления в лирике И. Андрусяка, П. Вольвача, И. Павлюка и других поэтов-современников. Осуществлен основательный анализ основных мотивов, выявленных в их поэзии, которые реализуются через ряд макро- и микрообразов, образов-символов, архетипов, топонимов, объединенных этнонациональной спецификой. Особое место среди этих доминант занимает субъектная сфера, которую в поэзии представляет лирический герой.

Ключевые слова: идентичность, национальная идентичность, модус национальной идентичности, лирический герой, мотивы, образность, архетипы, топонимы, символы.

SUMMARY

Urys T. Modus of national identity in contemporary Ukrainian poetry (on the material of the works by I. Andrusyak, P. Volvach and I. Pavlyuk). – Manuscript.

The thesis for the academic degree of Candidate of Philology (Doctor of Philosophy). Specialty 10.01.01 – Ukrainian literature. – National Pedagogical Dragomanov University, Kyiv, 2017.

The dissertation is devoted to the study of the modus of national identity in contemporary Ukrainian poetry. The object for consideration and analysis is poetry by I. Andrusyak, P. Volvach and I. Pavlyuk. For the first time, the definition of the concept «the modus of national identity» in literary science is formulated and criteria (dominants) are identified, which make it possible to verify the existence of this modus in the literary work and the national determination of its author. The main motifs, images, archetypes, symbols and toponyms are revealed – those literary elements that in the interconnection provide systemic unity (in the structure and semantics) of this concept.

The modus of national identity in fiction is defined as a way of identifying the author's personality with his nation through certain literary elements and structures at all levels of the literary work as an artistic system. It is based on the national type of the author's thinking, who is the bearer of the national spirit and the implementer of the national idea. Modus is expressed textually both on the content and on the formal levels of the work of art. The writer reveals his ideas in the context of national ones, embodying his own thoughts in national motifs, images, rooted in tradition, typical folk poetic symbols, archetypes as the through symbolic structures of mentality. Through these dominantes Ukrainian national traditions, customs and rituals are transposed features of national character, peculiarities of national consciousness and mentality. They made literary the modus of national identity on the textual level the lyrics. At the content level of the poetic work this modus manifests itself, first of all, in the motives and problems through which the author passes his thoughts and feelings. At the same time, it should be noted that the realization of any motive depends on the emotional «I» of the author (the lyrical hero). Thus, one of the characteristic determinants of the modus of national identity is the lyrical hero identifying himself with his nation.

The modus national identity is expressed textually on the structural (formal) level in particular due to the presence of national images, symbols, archetypes and toponyms. Among the formal features, it is worth noting the deepening of the modus into ethnic memory, pre-Christian mythology, ceremonial actions, the presence of folklore in poetry, symbolic subtext and archetypal filling.

Key words: identity, national identity, modus of national identity, lyrical hero, motifs, imagery, archetypes, place names (toponymy), symbols.